

Kutatási kiválóság egyetemi-akadémiai együttműködésben

Beszámoló a 12. Bolyai Műhelykonferenciáról, 2013. november 16.

A konferencia állásfoglalása

A kutatóegyetemek és az MTA stratégiai partnerek: közös érdekük a hazai és az egyetemes tudáskincs bővítése, új tudományos eredmények közzététele az emberiség közös jövője hasznára. A Magyar Tudományos Akadémia kutatóhálózatának és a kutatóegyetemeknek a kapcsolatát nem terhelik lényeges feszültségek. A kutatóegyetemek és az MTA közötti kapcsolatra a „win-win” típusú együttműködés és a nemes versengés egyaránt jellemző. A két rendszer között nincs munkamegosztás, kétféle vonatkozásban sem: a) nem igaz, hogy a kutatás az MTA intézetek „dolga” és az oktatás pedig az egyetemeké, b) nem igaz, hogy a „felfedező” (curiosity-driven) kutatás az MTA intézetek feladata, míg az „feladat-vezérelt” (mission-driven) kutatás az egyetemek dolga lenne. Mindkét kutatási forma mind az MTA, mind pedig a kutatóegyetemek alapfeladata – esetenként egy-egy témában egymással együttműködve. Az egyetemeken folyó kutatási tevékenység szervesen kapcsolódik az oktatáshoz (humboldt-i modell). A konferencia résztvevői kiálltak az egyenrangú együttműködés erősítése mellett mind az oktatás, mind a kutatás (MSc/PhD-képzés) területén.

Az elmúlt években az MTA-hálózatban beindult változások dinamizmusa és a felsőoktatási szféra stagnálása közötti növekvő kontraszt azonban sürgős kiegyensúlyozást követel. **A felsőoktatási szakpolitika tegye lehetővé, hogy a kutatóegyetemek a lehető legszorosabban felzárkózhassanak a kutatómunka feltételeit jelentősen megjavító MTA-kezdeményezésekhez, azaz**

- hozzanak létre egységes elveket követő és közös működtetésű posztdoktori álláskeretet;
- hozzanak létre az MTA kutatási infrastruktúrafejlesztő pályázatának mintáját követő egységes pályázati rendszert, amelyben részesüljenek előnyben a két szféra együttműködő intézményeinek egymást kiegészítő kutatási eszközrendszerek kialakítására irányuló tervei;
- biztosítsanak az MTA-hoz hasonlóan stabil perspektívájú pályáivét az egyetemekre benyújtott „Lendület” pályázatok nyertes témavezetőinek.

Fokozatosan csökkentsék az óraterhelését a kutatóegyetemek/karok sikeres pályázati bevételszerző oktatóinak. Az egyetemi pályázók esetében a pályázati rendszer egészében (így az OTKÁ-nál is) tegyék lehetővé emelt rezsiköltség tervezését, amellyel a nyertes pályázó intézménye 4-6 órányi heti oktatási kötelezettséget helyettes alkalmazásával ki tud váltani.

Az MTA kutatóbarát erőfeszítéseit követő egységes javaslat készüljön a pénzügyi és egyéb adminisztrációs kötelezettségeknek a kutatás sajátosságait figyelembevevő egyszerűsítésére.

Tegyék rendszeressé a kutatóegyetemi és MTA-hálózati intézetek kutatási teljesítménymutatóinak mérését és értékelését minden olyan területen, ahol a szakmai közösség képes kialakítani egyszerűen mérhető, a kiválósággal jól korreláló, a nemzetközi rangsorok kialakításában is használt mutatókat. Szerepeljenek ezek a teljesítménymutatók a kiemelt és kutatóegyetemi támogatási szerződések intézkedési terveiben.

A konferencia

A konferencián 9 egyetemnek és az MTA több kutatóintézetének, továbbá az MTA és az EMMI kutatástámogató szervezetének professzorai és vezető munkatársai vettek részt.

A felkért előadások és a vita abból a közösen elfogadott megállapításból indult ki, hogy az intenzív kutatási tevékenységet folytató egyetemi karoknak és az MTA kutatóintézetek hálózatának eredményes jelenléte a világ tudományos élvonalában kiszámítható és a teljes hálózatot átfogó, koherens tudománypolitikát igényel.

Mind az előadások, mind a hozzászólások az egységes stratégia legfontosabb előfeltételének a társadalom és a tudományos kutatás intézményrendszerei közötti bizalmi kapcsolat létrehozását, illetve helyreállítását tartották. Ebben a vonatkozásban az elmúlt három évben az MTA pozíciói erősödtek, míg a kutatóegyetemek helyzetét a nagyfokú bizonytalanság és az ezzel párosuló bizalom- és tekintélyvesztés jellemezte.

A felkért előadások

Klinghammer István akadémikus, felsőoktatási államtitkár előadásában *váltóállításként* jellemezte a novemberben a kormány elé kerülő „A felsőoktatás átalakításának stratégiai irányai” című dokumentumot. A következő időszak meghatározó tendenciájaként a felsőoktatási intézményi rendszer differenciált fejlesztését vetítette előre. A terv szerint a kutatástámogatásra fordítható állami támogatás a teljes költségvetési eredetű felsőoktatási ráfordítás 30%-át éri el. Ezen az oktatók tudományos minősítése, a doktori iskolák törzstagjainak száma és az országos diákköri konferenciákon elért helyezések száma arányában osztoznak majd a felsőoktatási intézmények. Az előadó előzetes becslése szerint a kiemelt és a kutatóegyetemek az új finanszírozási elvek alapján 15-20%-kal nagyobb forráshoz jutnak a költségvetésből, mint 2013-ban. Külön kitért a kancellári rendszer bevezetésére, amely véleménye szerint a napi működés és a gazdálkodás biztonságát fokozza, de a primátus minden területen a szakmai irányításé marad.

Pálincás József akadémikus, az MTA elnöke „Partnerség és koordináció: a programok, az értékelési szempontok és a pályázatok összehangolása” című előadása elején az MTA—egyetem partnerség megújulásaként jellemezte az elmúlt időszakot. A támogatott kutatócsoportok körének 2011-ben történt pályázatos megújítása súrlódásokkal járt ugyan, de a 11 új csoport érdekében ezt vállalni kellett. Az ekkor munkáját 1.6 milliárd Ft támogatással megkezdett 54 kutatócsoport hálózata a 2012 és 2013-as pályázatok eredményeként ma 2.4 milliárd Ft éves támogatással 88 kutatócsoportból áll. A Lendület pályázatot is sikerült kiterjeszteni az egyetemi körre. 2011 és 2013 között 32 Lendület-csoport alakult az egyetemeken mintegy 1.2 milliárd Ft támogatással. A legutóbbi pályázatot követően immár évi 3.6mrd Ft-ot költ az MTA a saját hálózatán kívüli csoportok kutatásainak közvetlen támogatására.

Az intézetek és egyetemi partnereik között jelentős a pályázati együttműködés, amelyet egyelőre inkább a kiírásokban kötelezően megjelenő konzorcium-képzési kényszer mozgat. Pálincás professzor elsősorban a közösen definiált projektekre épülő tudományos kooperációt preferálná. Az MTA TTK együttműködési szándéknyilatkozata, amelyet a BME és az ELTE társakaraival írtak alá, jó példájává fejlődhet az egymást kiegészítő intézményi szintű kooperációnak.

A két szféra kutatási együttműködésének hátterét adó kormányzati együttműködés színvonalával viszont elégedetlen az MTA elnöke. Sokallja a finanszírozással foglalkozó intézmények számát, amelyek időnként egymással rivalizálva működnek. Példaként említette a posztdoktori állásrendszer

különböző keretből folyósított támogatását, amelyben az egyes pályázatok kiíró-bíráló szervezetei egészen más értelemben használnak fogalmakat, az értelmezhetetlenségig szétkenve a kutatásra fókuszált posztdoktori tevékenység lényegét. Ugyanez érvényes az odaítélt támogatások értékelésének heterogenitására is. A reális mértékben kritikus bírálatok hiányának legfontosabb oka a félelem, hogy egy kritikus értékelés következményeként a kutatás-támogatás egészét csökkentik. Pálincás József szerint hosszabb távon saját szakmájuknak okoznak kárt a szakmai csoportok elfogult védelmét vállalók a gyengébben teljesítő projektek dezorientáló értékelésével.

A legjobb fiatalokat a legjobb projektek felé kell terelni, amelyhez elengedhetetlen az intézményi profiltisztítás. A művelendő kutatási területek kiválasztásáról a korszerű kutatási infrastruktúra és a szükséges külső források meglétének mértéke alapján lehet dönteni. Az MTA 2014-től végleges formát öltő posztdoktori rendszerében e feltételek rendelkezésre állása esetén 2-4 évre biztonságos kutatási körülményeket biztosítanak a friss PhD-fokozattal rendelkezőknek. A rendszer vonzerejét a jó teljesítménnyel elérhető stabil kutatási perspektíva adja.

Szabó Gábor akadémikus, a Szegedi Tudományegyetem rektora egyben a Magyar Rektori Konferencia Egyetemi Tagozatának elnöke is. „Kutatási kiválóság egyetemi-akadémiai együttműködésben: egyetemi perspektíva” című előadásának első részében az OECD 2013-as „**Innovation Union Progress at Country Level (2013)**” tanulmányának elemzése alapján a magyar felsőoktatás valós teljesítményét szembeállította az arról terjengő negatív üzenetű előítéletekkel.

A felsőoktatás egészének jellemzésében a fejlett országokénál jóval kevesebb diplomást és az OECD-országok között a legkisebb felsőoktatási ráfordítást emelte ki. A társadalom számáraviszont a magyar diploma hozza a legnagyobb közhasznót a teljes OECD-mezőnyben. Ehhez a képhez hozzátartozik még, hogy a munkavégzés követelményéhez viszonyítva alulképzett lakossági réteg az OECD-országok közül Magyarországon a legszélesebb (52-53%), míg a gyakran ismételt hiedelemmel szemben a túlképzettek hányada nem éri el a 10%-ot.

Az országok innovációs helyzetének értékelésében az OECD egyik kiemelt mutatója az odaítélt PhD-fokozatok száma. Ebben hazánk az átlagtól elmarad, azaz szó sincs PhD-s túlképzésről. Hasonló az elmaradás a legnagyobb hivatkozásszámmal elismert tudományos közleményeknek az összeshez viszonyított arányában. Ezt azonban kompenzálja az EU-pályázatokon a régi tagországok szintjét elérő, az átlagot jelentősen meghaladó magyar eredményesség. Szabó professzor az elemzés alapján a hazai kutatók teljesítményét az európai átlaggal egyezőnek ítélte, de a doktori képzés erősítését tartotta fontosnak.

Ezen tények ellenére, azzal ellentétes mítoszok hatására a felsőoktatás társadalmi reputációja az elmúlt néhány évben jelentősen csökkent. A közvélemény szemében tudományművelés hazai reprezentánsa újra egyre inkább a Magyar Tudományos Akadémia. Az előadó a felfedező kutatásokban elfogadhatónak tekintette az akadémiai túlsúlyt, de az alkalmazott és ipari kutatásokban ez nem lehet így, az egyetemi tanszékek aktív jelenléte a tudományos megalapozottságú regionális fejlesztésekben pl. a kelet- és délkelet-magyarországi régióban nélkülözhetetlen. Az egyetemeket különösen súlyosan érintette az innovációs járulékból levonható közvetlen vállalati befizetések lehetőségének megszüntetése.

Az egyetemi szférában nagyon sok a nyitott kérdés a magas színvonalú kutatás általánosan elfogadott ismérveinek tekintetében. Ilyen kérdés pl. a PhD-fokozat odaítélésének kritériuma az alkalmazott projektekben elért eredmények alapján. Megfontolható esetleg kétféle fokozat kialakítása (amire van nemzetközi példa), a fokozat megnevezésében is tükröződő, eltérő karakterrel. Nem jutott nyugvópontra a teljesítmény számszerű jellemezhetőségének vitája a bölcsészeti tudományokban sem.

Az egyetemi döntéshozatal ezen tartalmi sokfélesége és sok egymásra épülő döntési szintet tartalmazó szervezeti hagyományai miatt is jóval nagyobb tehetetlenségű az akadémiai hálózaténál. Nehéz elképzelni egy „Lendület” jellegű pályázati rendszer önálló adaptálását. Szabó Gábor elsősorban a PhD-képzés fejlesztésében lát lehetőség aktív egyetemi-akadémiai együttműködésre.

Perczel András akadémikus, az ELTE Tudományos Tanácsának társelnöke jelentős teret szánt „Egy lehetőség, amit vétek volna elszalasztani” című előadásában a versengés és a kooperáció fogalmi szociálpszichológiai elemzésének, amelyben *Fülöp Márta* kutatásainak eredményeire is támaszkodott. E kutatásokból kiderült, hogy a versengés értelmezése és a társadalomban betöltött szerepe nemzeti vonásokat is hordoz. Az egyetemek és a kutatóintézetek kapcsolatát a versengő együttműködés és az együttműködő versengés eltérő tartalmú fogalompárja mentén jellemezte. A szűkülő források időszakában a materiális javak területén a verseny éleződik, de van remény, hogy a kutatásban, amely elsősorban immateriális javakat hoz létre, a kooperáció hangsúlyosabb lehet a jelen időszakban is.

Az egyetemek és az MTA-intézetek pénzühiányos helyzetének meghaladására több megközelítést javasolt: pl. „1+1=3” finanszírozás (olyan közös pályázat, amelyre a felek együtt nagyobb támogatás elnyerését valószínűsíthetik, mint a külön-külön elnyerhető szerződések összege), a méretfüggő előnyök kiaknázása (a kisméretű egyetemi-akadémiai csoportok egyesített személyi és infrastrukturális erejére épülő projektervek), közös műszerpark építése. Nagyon fontos hogy mindkét intézményi rendszer egységes megközelítést alkalmazzon a személyi cirkuláció „megfagyásából” származó gondok leküzdésére: azonos elvek alapján és azonos gyakorlati intézkedésekkel történjen az élethosszig tartó kinevezések rendszerének leépítése, valódi (külföldiekre is vonzerővel ható) álláspályázatok kiírása, a hierarchikus „vazallusi” jellegű tudományos rendszer felszámolása. A gazdálkodásban (közbeszerzés) és a bürokráciában (honosítás, habilitáció) fontos a jogszabályok közös értelmezése és a kutatók adminisztrációs terheit minimalizáló eljárások bevezetése. Előadását konkrét javaslatokkal fejezte be, amelyekkel az OTKA forrásainak növelését, az infrastruktúra egységes pályázatos fejlesztésének kialakítását, valamint az eredményes (egyetemi és akadémiai) kutatócsoportoknak hosszabb távra szólóan stabil alaptámogatásának biztosítását emelte ki.

A vita

A felkért vitaindítókat a Bolyai Műhelykonferenciák hagyományainak megfelelően élénk és ellentétes álláspontokat is felszínre hozó vita követte.

Surján Péter az ELTE TTK dékánja korreferátumában az egyetem-MTA kapcsolatot immár megnyugodott, stabil állapotként jellemezte. Az egyetemek többretű feladatából következően egy-egy intézmény kutatói profilja változatos. A tudományegyetemek feladatrendszerében a tudomány eredményeinek továbbadása kiemelt feladat, ami a tudományok horizontjának iszonyú sebességű növekedésével egyre nehezebben teljesíthető. Aktív kutatói tevékenység folyamatos végzése nélkül viszont nincs is esélye e küldetés teljesítésének.

A nagy oktatási teher rekompensációja a legjobb hallgatók bevonásának lehetősége a kutatásba. A kutatóegyetemi légkör visszaállítása az oktató és a diák között a közös kutatómunkához elvezető kapcsolatok dominanciáját követeli. A fő akadály jelenleg az egyetemek általános helyzete, az elnyert pályázati támogatásokra is rátelepedő bürokrácia, valamint az EU-alapok kutatási célú felhasználásában is érvényesülő földrajzi diszkrimináció. *Surján* professzor előadása végén táblázatban mutatta be, hogy az ELTE potenciális versenytársai a régióban (Bécsi Egyetem, prágai Károly Egyetem) az egy oktatóra jutó finanszírozás összegében az ELTE szintjének másfélszeresét használhatják. *Klinghammer István* reakciójában jelezte, hogy a 2014-2020 időszakra Brüsszelben benyújtott magyar tervezet a K+F jellegű pályázatokban meg kívánja szüntetni a fejlettségi eltérések

alapján történő kizárás lehetőségét. Perczel András beszámolt arról, hogy az EU Bizottság tudományos tanácsadó testülete határozottan javasolja a kohéziós alapokból a tudományos projektek támogatásának engedélyezését.

Patkós András akadémikus amellett érvelt, hogy nem lehetetlen a nemzetközi tudományági rangsorokban versenyre kelni a Surján professzor összehasonlításában szereplő egyetemekkel. A közvélemény ítéletét e rangsorok erősen befolyásolják, ezért foglalkozni kell azokkal a teljesítménymutatókkal, amelyekből a rangsorbeli hely adódik. Mi több, e mutatókból lényeges sajátosságokat lehet megállapítani egy-egy intézet tudományos profilját illetően. E teljesítménymutatók helyzetének feltérképezésével jóval konkrétabbakká tehetők a kutatási kiválóság címén kapott többlettámogatás felhasználási célkitűzései. Rámutatott, hogy a rangsorok elnagyolt elemzése alapján is világos, hogy a „Nagy idézettségű kutató” kategóriában számon tartott kutatóink számának növelésének egyik tudománypolitikailag támogatandó módja olyan globális nemzetközi tudományos projektekhez való hazai csatlakozás, amelytől jelentős tudományos kérdés megválaszolása és ezzel nagy idézettségű publikációk sora várható. Feltűnő elmaradásunkat regionális versenytársaink publikációs intenzitásához képest úgy dolgozhatjuk le, ha a kutatóegyetemi teljesítménymutatók között erre szakterületi részletességgel fogalmazzuk meg célkitűzéseket. A kutatóegyetemi/kutatókari ambíciójú természettudományi-műszaki karok intézeteiről átfogó térképet kellene készíteni, szigorúan a nemzetközileg elfogadott teljesítménymutatókat használva. Megfelelő szűréssel az MTMT bázisán is elvégezhető egy ilyen éves felmérés.

Lovász László akadémikus a Rényi Intézet és az egyetemi tanszékek helyzetének példájával érvelt amellett, hogy egyetemeink kiváló fiatalokat küldenek szét a világba tapasztalatszerzésre, de még a hazatérőket sem tudják oktatóként magukhoz vonzani. Ennek legfőbb okai: a kutatói minőségtől független és aránytalanul magas óraterhelés (heti 10-12 óra) szorgalmi időszakban kizárt külföldi út. Felvetette az egyetemi professzorok MTA-intézetekben történő részfoglalkoztatásának megfontolását, amelyet Pálincás József lehetségesnek nevezett, amennyiben az MTA-intézet programjában valóban szükség van az egyetemi kolléga rendszeres közreműködésére. Klinghammer István jelezte, hogy fel kívánja vetni a felsőoktatási törvényben rögzített 10-12 órás oktatási terhelési kötelezettség revíziójának kérdését a kutatóegyetemek esetében.

Csépe Valéria akadémikus, az MTA főtitkárhelyettese a felsőoktatás megítélésében bekövetkezett kormányzati bizalomvesztésből vezette le a szférának az MTA-éval összehasonlítva borzalmat keltő agyonszabályozottságát és az abból elkerülhetetlenül következő túlszabályozási instabilitásokat. Közel másfél évtizeddel ezelőtti kormányzati „megrendeléseket” idézett fel a világos intézményi célkitűzések megfogalmazására, a működés átláthatóságának megteremtésére és a célok teljesítése elszámoltathatóságára. Mindebben az MTA az elmúlt három évben előrelépett, az egyetemek viszont állva maradtak. Kiemelte, hogy az egyetemek és az MTA-intézetek együttműködésének fontos terepe az együttműködő szerepvállalás a tudományos eredmények alkalmazásában.

Frei Zsolt egyetemi tanár (ELTE) a tanársegédi beosztási kategória álláskörét teljes egészében poszt-doktori álláskörévé javasolja alakítani. A PhD-t szerző fiataloknak az Egyesült Államokban talán huszada lesz professzor a vezető kutatóegyetemen, a többiek más területen hasznosítják tudományos fokozatukat. A poszt-doktori időszakot nyílt és nagyszámú pályázót vonzó álláspályázatban elnyert, véges (3-5 éves) időtartamra szóló adjunktusi állás követhetné. Ennek végére kellene képet alkotniuk az egyetemi vezetőknek, hogy az oktató-kutatót kívánják-e véglegesíteni. Pálincás József erre reflektálva jelezte, hogy az MTA 2014. évi költségvetésében 600 millió Ft szerepel saját posztdoktori álláskörének létrehozására, amihez csatlakozhat valamilyen formában a felsőoktatás is.

Michaletzky György egyetemi tanár (ELTE) a költségvetésen kívüli egyetemi bevételek összetételéről és valós mértékéről érdeklődött. A Klinghammer professzonnal kialakult vitába Szabó Gábor professzor is bekapcsolódott. A hallgatóságban az a benyomás alakult ki, hogy nincs megbízható, világos besorolási elveken alapuló számbavételi módja e forrásoknak, a becslések a szektor teljes bevételét illetően 350 és 490 mrd. Ft között mozognak.

Keserű György Miklós, az MTA TTK főigazgatója rámutatott, hogy a strukturális változásokkal nem szabad várni addig, amíg azokat a körülmények kényszere diktálja. Az MTA TTK-ELTE-BME együttműködési szerződést a lehetőség sugallta, és nem a kényszer szülte. Konkrét területei a közös laboratóriumok, a konzorciumi kényszeren túli együttműködésre születő gigaméterű projektpályázatok és a közös fejlesztésű – közösen használt infrastruktúra lesznek. Beszélte a közalkalmazotti rendszerű állásszerkezet átalakítását célzó humánpolitikai erőfeszítéseikről, amelyek sok hasonlóságot mutatnak a tanársegédi-adunktusi állások átalakítására elhangzott egyetemi felvetésekkel. E változtatások csak lassan valósulhatnak meg, mert nagyon nagy az ellenállás.

Bazsa György egyetemi tanár (DE) is úgy értékelte, hogy ma az MTA intézményei és az egyetemek közötti feszültségek semmivel sem erősebbek az egyes egyetemek között fellépőknél. Az együttműködés fő terepének ő is a doktori iskolákat tekinti. Az előírt minimális számú törzstagból kívánatosnak tartja, hogy kettő az MTA-intézeteit képviselő legyen (de nem több!). A tanácskozáson nagy súlyt kapott közös elveken alapuló posztdoktori alkalmazások mellett, javasolta az egyéves predoktori (doktorjelölti) ösztöndíjak létrehozását is, akár a hároméves doktori ösztöndíj egyetemi elhatározásból történő háromszor egyéves predoktori támogatással alakításával.

Rempert Eglantina tanársegéd (ELTE Anglisztikai Intézet) közös gondként jelezte a hosszabb időre magyarországi kutatómunkára vállalkozó nem magyar állampolgárságú kutatók alkalmazásánál a honosítás követelményéhez kapcsolódó bürokratikus akadályokat. Szóvá tette egyes pályázatokban a bölcsészeti és természettudományi pályázati esélyek aránytalan eltérését és javasolta a Tudományterületi Kutatási Tanácsok rendszerén keresztül történő elbírálást. Pálincás József egyelőre nem tartja reálisnak a Tudományterületi Kutatási Tanácsokra alapozott tudományfinanszírozási rendszer meghonosítását, bár azt lehetséges irányzatnak tekinti. Komoly vívmánya az MTA-nak az a megállapodás, amely szerint az 5 évet meg nem haladó kutatómunkára szerződő vendégkutatóknál mellőzhető a honosítási eljárás. Bízik abban, hogy az egyetemeken is analóg szabályozás születik. Csépe Valéria az ösztöndíjak és pályázatok bölcsészettudományi nyerteseinek alacsony arányára vonatkozó megjegyzést a Bolyai ösztöndíj esetében alaptalannak látja, ugyanakkor megjegyezte, hogy a korábbi Bolyai-ösztöndíjasok közül később MTA-doktori fokozatot szerzettek aránya a bölcsészettudományokban a legalacsonyabb.

Tarczay György docens (ELTE Kémiai Intézet) erőteljesen megismételte a 10-12 órás intenzív oktatói terhelés hosszabb időtávú összeegyeztethetlenségét a kiváló kutatási teljesítménnyel. Ő még úgy kapott Magyar-ösztöndíjat, hogy annak ideje alatt nem oktathatott, mára egyetlen posztdoktori jellegű ösztöndíj sem tartalmaz ilyen megkötést. Az a helyzet, hogy immár ötödik éve nem tudott új oktatót felvenni önmagában is fokozza az óraterhelést. Tolmácsolta oktatótársai félelmét a maradék kisszámú tehetséges diák átpártolásának veszélye miatt az MTA TTK szomszédba települését követően. Ebben nem annyira a vezető kutatók teljesítményének különbsége, mint a kutatási eszközök és a munkakörülmények között fokozódó szakadék az oka. Szabó Gábor erre reagálva jelezte, hogy az SzTE és az MTA SzBK együttműködésében ők kifejezetten ösztönzik az SzBK munkatársainak a speciális előadásait és témavezetéseit. A közös projektek révén az egyetem többet kap, mintha a kutatók közreműködése révén próbálnák csökkenteni óraterhelésüket.

(A konferencia által kiváltott) **Addendum**

Az autonómia, az akadémia–felsőoktatás (együtt)működésének kérdéséhez

Bazsa György professor emeritus, Debreceni Egyetem

A rendezvényen két, döntő mértékben állami fenntartású és tulajdonú szféra, az akadémiai és a felsőoktatási intézményhálózat vezető képviselői tartottak előadásokat. Az előadók funkciója és az általuk elmondottak, a tények és vélemények jól mutatták az **autonómia** meglétének eredményeit és hiányának következményeit.

Az Akadémia elnöke (e tekintetben, mint az MTA intézményhálózatának főnöke), akit a közgyűlés titkosan választ (és nem csak véleményez), egy személyben, széles hatáskörrel és így nyilván összehangoltan egyszerre birtokolja a *fenntartó jogait* és látja el a *működtető* vezető(menedzser) *feladatait*. A rendszer (elnök és közgyűlés) autonómiája következtében lehetőség van az intézményrendszeren belüli átszervezésekre; (gazdasági) vezetői, személyi kérdések rendezésére; belső költségvetési döntésekre; vagyongazdálkodási intézkedésekre stb. Ennek következtében érdekérvényesítő képessége jelentős és sikeres; az intézményhálózat hazai és nemzetközi tekintélye magas és tartós (ebbe besegít az MTA, mint köztestület egésze is); költségvetési támogatottsága (szinte minden más területtel szemben) stabil, közel elvonás- és zárolásmentes, sőt javuló; gazdálkodása kiegyensúlyozott; a belső érdekellentétek a rendszeren belül kezelhetők. Mindez pozitív értelemben kihat az intézményhálózat teljesítményére, az infrastruktúra jelentős fejlesztésére. Az magától értetődő, hogy autonómiája kutatási és belföldi/külföldi kapcsolatok tekintetében teljes, csak források korlátozzák. Önálló jövőképe van. Az Akadémia ezen eredményei egy állami intézmény(rendszer) autonómiájának értelmét igazolják.

Ezzel szemben a felsőoktatás *fenntartói* jogainak birtoklói élesen elválnak az intézményeket/rendszert *működtető vezetőktől*. Az előbbit a miniszter (hivatali megbízottjaként az államtitkár) gyakorolja, ezzel szemben a működtető vezetésnek nincs egységes, akár csak minimális érdemi hatáskörrel bíró szervezete: a Magyar Rektori Konferencia ma pusztán konzultatív fórum, elnöke (elnöksége, közgyűlése) szerény képviselője a működtetőknél, de nem ellensúlya a fenntartói oldalnak. Az MRK-nak hatékony autonómiája lényegében nincs (maga választja ugyan elnökét, elnökségét); javaslattevési, véleményezési joga nem helyettesíti a korábbi, néhány kérdésben még meglévő egyetértési jogát sem. A vezetés az egyes intézményekben is osztott: a rektornak (akinek pályázatát a szenátus már csak véleményezi, de nem választja) csak az oktatás és kutatás működtetésének autonómiája maradt. Jelenleg az NGM által kinevezett gazdasági főigazgató, rövidesen az EMMI által oda-küldött, igen erős fenntartói hatáskörrel bíró kancellár (és Fenntartói Tanács) dönt a leosztott *fenntartói és működtetési* ügyekben, ami természetesen ellentéte a korábbi gazdálkodási autonómiának. (A rektorválasztás jogának visszaadása semmit sem fog változtatni a hatáskörök megosztásán, az csak egyfajta fájdalomdíj.) Mindezek következtében az intézményrendszeren belüli átszervezéseket felülről irányíthatják (erre csak módjával volt/van bátorsága a fenntartónak, pl. az NKE létrehozása); az érdemi (gazdaság)vezetői kérdés „fent” dől el; az intézményre az ennél kisebb súlyú személyi kérdések maradnak; költségvetési és vagyongazdálkodási döntések a főigazgató/kancellár hatáskörében vannak. Sem a rendszer, sem az egyes intézmények érdekérvényesítő képessége nem közelíti meg az Akadémiáét (a Széll Kálmán Terv keretében végrehajtott 40%-os költségvetési elvonás, a szakképzési, innovációs járulékok elvétele ennek szinte teljes hiányát mutatják); hazai tekintélyét sokféle bizonytalanság gyengíti (a nemzetközi még tartja magát); gazdálkodása ebben a helyzetben instabil és sérülékeny; a belső érdekellentétek kezelésére nincs hatásköre és eszköze. A korábbi évek eredményeként épületállománya jó és elégséges (sőt több esetben bőséges), de ennek nagy adósság ára van, aminek megoldására csak a fenntartó képes, s ezért kényszerül is. Oktatási és kutatási összteljesítménye – az egyenetlenségek ellenére – még mindig jó, olykor kiváló; személyi állománya viszont öregszik és gyors fiatalításra, frissítésre vár. Az itt is magától értetődő, hogy az intézmények autonómiája kutatási és belföldi/külföldi kapcsolatok tekintetében teljes, csak a források erősen korlátozzák. Jövőképe bizonytalan, egyelőre csak keresi, de önmagában nem tudja kialakítani, mert az döntően a fenntartó ma még nem kiérlelt szándékától függ.

Derek Bok, a Stanford Egyetem sokáig sikeres elnöke vezette *Citizens Democracy Corps* 1992-ben nekünk címzett – s akkor még hazai fenntartói és működtetői egyetértést tükröző – megállapítása ma is érvényes: „*Helyeseljük az elkötelezettséget az egyetemi önállóság megteremtéséért. Újra és újra bebizonyosodott, hogy erős oktatási rendszer kialakulásának alapja az egyetemek függetlensége az államtól.*”